

mârifet göstermeye vesile olmaktan ibaretir. Şair tabiatı gerçek manzarası ve kendi gözüyle görmekten çok kendinden önce ifade edilmiş kalıplarla ve kendi usulüyla yeniden anlatmaya çalışır. Bu noktadan hareket eden şair için yapılacak iş, tabiatı özellikle baharı tasvir ve sileşle sanatına yeni bir zemin bulmak ve bu hususta üstünlük göstermektedir.

Divan şiirinde tabiat kasidelerin teşbib kısmında ve mesneviler arasında ele alınır. Buralarda en çok bahar veya kişi mevsiminden söz edilir. Kasidelerin bu bölüm "der vasf-i bahâr" başlığını taşıyorsa bahardan, "der vasf-i şîta" başlığını taşıyorsa kıştan bahseder.

Bahâriyye bir edebî tür olmadığı gibi müstakil bir bahar manzumesi ve bir tarz da (janr) değildir. Daha çok kaside de kendisinden bahsedilecek olan bir din veya devlet büyüğünün methine zemin hazırlamak maksadıyla kaleme alınarak baharin birçok özelliği dile getirilir. Divan şairine göre bahar hayatı, İsâ'nın nefesi gibi ölülere can, gönüllere ferahlık verir. Bahar mevsiminde ortalık yesilendir; gülsende güler açar, bülbüllerin sesi her tarafı doldurur. Servi boylu dilberler gül bahçesinde salınır. Bunları seyretmek insana safra verir; doylayıla gam dağılır, kişide keder kalmaz. Bahar gülüp eğlenme mevsimi ve felekten kâm alma zamanıdır.

Nefî'nin Sultan IV. Murad için yazdığı ve "Esti nesîm-i nevbâhâr açıldı güler subh-dem" misrayla başlayan ünlü kasidesi bahâriyyeye güzel bir örnektir.

BİBLİYOGRAFYA :

Levend, *Divan Edebiyatı*, s. 566, 570, 571, 573; Tâhirî'l-mevlevî, *Edebiyat Lügati*, İstanbul 1973, s. 25; Cem Dilçin, *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*, Ankara 1983, s. 124; L. Sami Akalın, *Edebiyat Terimleri Sözlüğü*, İstanbul 1984, s. 156; İskender Pala, *Ansiklopedik Dîvân Şiiri Sözlüğü*, Ankara 1989, I, 119-120; Necîl Pe-kolcay, "Bahâriyye", *TDEA*, I, 292-293; Harun Tolosa - Mustafa İsen, "Kaside", a.e., V, 205-212.

KÂZIM YETİŞ

BÂHARZÎ, Ali b. Hasan

(علي بن الحسن البخارزي)

Ebu'l-Kâsim (Ebû'l-Hasen)
Ali b. el-Hasen b. Ali
b. Ebî't-Tayyib el-Bâharzî
(ö. 467/1075)

Fars asılı şair ve edip.

Nîşâbur ile Herat arasında bulunan Bâharz bölgесinin merkezi Mâlin'de doğdu. Doğum tarihi bilinmemektedir. Kendi ailesi arasında iyi bir öğrenim gördük-

ten sonra Nîşâbur, Herat, Merv, Belh, Rey, İsfahan, Hemedan, Bağdat, Basra ve Vâsit'i dolaşarak o devrin tanınmış âlimlerinden tahsilini tamamladı. Nîşâbur'da Şâfiî fakihî ve İmâmü'l-Harerney'inbabası Ebû Muhammed Abdullâh b. Yûsuf el-Cûveynî'den fikih tahsil etti ve Şâfiî fakihleri arasındaki yerini aldı. Daha sonra duydugu büyük ilgi sebebiyle edebiyatla meşgul oldu ve bu sahada isim yaptı. Cûveynî'nin fikih derslerine devam ederken, ilerde Selçuklu Sultanı Tuğrul Bey'in vezirliğini yapacak olan Muhammed b. Mansûr el-Kündürî ile tanıtı. Kündürî vezir olunca onu yanına aldı ve Dîvân-ı Resâ'il'in başına getirdi. Tuğrul Bey'le Bağdat'a giden Kündürî Bâharzî'yi de beraberinde götürdü. Orada Halife Kâim-Biemrillâh'a yazdığı kasideyi Bağdatlılar, "Şîirinde Acem soğukluğu var" dierek beğenmedilerse de bir müddet Basra ve civarında kaldıktan sonra yazdığı şiirler Bağdatlılar'ca takdir edildi. Nitekim Kündürî'nin hadîm edilmesi üzerine kaleme aldığı tesliyetnâmesi onun en güzel şiirlerinden biri olarak kabul edilmektedir.

Dîvân-ı Resâ'il'den başka bazı devlet görevlerinde de bulunan ve uzun bir arılık ve seyahatten sonra memleketine dönen Bâharzî, Zilkade 467'de (Haziran 1075) bir toplantı sırasında öldürüldü.

Eserleri. Hem şair hem münâşî (divan kâtibi) olan Bâharzî'nin başlıca eserleri şunlardır: 1. Dîvân. Arapça şiirlerinin toplandığı divani Muhammed Altuncî tarafından tâhrik edilerek 1973'te Bingazi'de yayımlanmıştır. Bazi Farsça kitalarını da Avfî Lübâbî'l-elbâb'a almıştır. 2. Dümüyetü'l-kaşr* ve 'usratü ehli'l- 'âşr. Seâlibî'nin Yetîmetü'd-dehr adlı antolojisinin zeyli olan bu kitap Bâharzî'nin en önemli eseridir. İlk defa Râğıb et-Tabâbâh tarafından tâhrik edilen eserin ancak bir kısmı 1930'da Halep'te yayımlanmıştır. Daha sonra ise Muhammed Abdülfettâh el-Hulv tarafından tâhrik edilerek iki cilt halinde (Kahire 1968-1971), Sâmî Mekkî el-Âmî'nin tâhakkili neşri yine iki cilt halinde (Bağdat 1971-1973), son olarak da Muhammed Altuncî tarafından üç cilt halinde (Dîmaşk 1974-1976) neşredilmiştir. Ali b. Zeyd el-Beyhâkî (ö. 565/1169) bu esere Vişâhu Dümüyetü'l-kaşr adıyla bir zeyil yazmış, daha sonra da Dürretü'l-Vişâh adıyla ikinci bir zeyil kaleme almıştır (Yâkût, XIII, 226). 3. Risâletü'l-târd. Zevzen hâkimi Ebû'l-Kâsim Abdülhamîd b. Yahyâ ile birlikte çıktıkları iki günlük av yolculuğunu konu edinen bu eseri Muhammed Kâsim Mus-

tafa tâhrik ederek Mecelletü Ma'he-đî'l-mâhtütâti'l-'Arabiyye'de (s. 256-285) yayımlamıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Sem'anî, *el-Ensâb*, II, 11, 21; Yâkût, *Mucemü'l-üdeba'*, XIII, 33-48, 226; İbnü'l-Esîr, *el-Bidâye*, XIII, 12; Avfî, *Lübâb* (nşr. Muhammed Abbâsi), Tahran 1361 hş., s. 68-71; İbnü'n-Necâcîr el-Bağdâdî, *el-Müsteфad min Zeyli Târthî Bağdâd* (Târîhu Bağdâd içinde, nşr. Kayser Ebû Ferah), Haydarâbâd 1399/1978 — Beirut, ts. (Dâru'l-Kütûbî'l-ilmiyye), XIX, 185-186; İbn Halîkân, *Vefeyât*, III, 387-389; Zehebi, *A'lâmü'n-nübelâ'*, XVIII, 363; Safedî, *el-Vâfi*, XII, 26; Yâfiî, *Mir'âtü'l-cinâن*, Haydarâbâd 1334-39, III, 95; Sübükî, *Tabâkat*, V, 256; İsevî, *Tabâkatü's-Şâfi'iyye*, I, 41-42; İbn Tağrıberdi, *en-Nûcûmûz-zâhire*, V, 99; Taşköprizâde, *Miftâhu's-sâ'âde*, I, 263; *Kesfûz-zunûn*, I, 761, 778; II, 1105, 2049; İbnü'l-imâd, *Şezerât*, III, 328-329; Mü-neccid, *Mucem*, III, 57; V, 54; VI, 58; Brockelmann, *GAL*, I, 252; *Suppl.*, I, 446; *Hediyyetü'l- 'arîfîn*, I, 692; Zirikli, *el-A'lâm*, IV, 272-273; C. Zeydân, *Âdâb*, III, 26; Şevki Dayf, *Târîhu'l-edeb*, V, 615-617; Ömer Ferrûh, *Târîhu'l-edeb*, III, 170-174; Muhammed Kâsim Mustafa, "Risâletü'l-târd l'İbn Ebî't-Tayyib el-Bâharzî", MMMA (Kahire), XXI (1975), s. 256-285; Mahmûd Abdüllâh el-Câdir, "Mesâdirü'l-Bâharzî fi kitâbihî Dümüyetü'l-kaşr ve 'usratü ehli'l- 'âşr", MMMA (Küveyt), XXVI (1982), s. 107-112; D. S. Margoliouth, "Bâharzî", IA, II, 222-223; a.mlf., "Bâharzî", E1/2 (Fr.), I, 981-982; a.mlf., "Bâharzî", UDMî, III, 862-863; Z. Safa, "Bâharzî", Elr., III, 534.

MEHMET TALU

BÂHARZÎ, Seyfeddin

(سيف الدين البخارزي)

Seyfuddîn Saîd b. el-Mutahhar
b. Saîd el-Bâharzî
(ö. 659/1261)

Mutasavvif, Kübreviyye tarikatının Bâharziyye kolunun kurucusu.

586'da (1190) Bâharzî'da doğdu. İlk öğrenimini burada yaptı. Ardından tahsil maksadıyla küçük yaşı seyahate çıktı. Buhara, Bağdat ve Nîşâbur gibi ilim merkezlerini dolaştıktan sonra hacca gitti. Bağdat'ta Şehâbeddin es-Sühreverdi'nin, Horasan'da Ali et-Tûsfî'nin derslerine devam etti. Celâleddin el-Merginâni'den babasının *el-Hidâye* adlı eserini okudu. Buhara'da Cemâleddin el-Mahbûbî ve Şemsûleimme el-Kerderî gibi âlimlerden faydalandı. Daha sonra Herat'a giderek Tâceddin Mahmûd el-Üsnûhî'den hırka giydi. Şeyhi Necmeddin-i Kübrâya Hîre'de intisap etti. Daha sonra şeyhin halifesi sıfatıyla o sırada Moğollar tarafından yağıma ve tahrip edilen Buhara'ya giderek şehrin dış mahallelerinden Fethâbâd'a yerlesti. Orada vazalar verdi: *Şâfi'î-i Buğârî* okuttu ve hadis şerhetti. Kısa zamanda bir hayli

tarafı kazanan Bâharzî "şeyh-i âlem" unvanıyla anılmaya başlandı. Semâ meclislerine devam etmesi ve tesbih namazlarını cemaatle kıldırmaması, hakkında birtakım dedikoduların çıkışmasına ve inançlarının tenkit konusu yapılmasına yol açtı.

Bâharzî pek çok vezir, devlet adamı ve hükümdarın sayısını kazandı. Cuci'nin oğlu Berke kendisi Buhara'da ziyaret etmiş ve onun telkiniley müslüman olmuştu. Mengü Kaan'ın annesi Sirkutay Bigi Buhara'da yaptırdığı medresenin idaresini Şeyh Bâharzî'ye bıraktı, ayrıca birkaç köyün gelirini buraya vakfetti. 1257-1282 yılları arasında Kirman'da hüküm süren Sultan Bâharzî'ye değerli hediyeler göndererek oğlunu Kirman'a yollamasını rica etti, bunun üzere Bâharzî oğlu Burhâneddin Ahmed'i oraya gönderdi. Menkibeler göre Hâlîfe Mu'tasim-Billâh, Hz. Ali'nin hattıyla yazılmış bir mushaf da dahil olmak üzere kendisine birtakım hediyeler yollamıştır. Azerbaycan hâkimi Melike'nin Hz. Peygamber'in Uhud'da kırılan dişini ona hediye ettiği rivayet edilir. Siraz hâkimi Muzafferüddin de kendisine her yıl 1000 dinar göndermektedir. Hint Sultanı Nâsırüddin Aybeg ile Sind ve Mâltan hâkimi Giyâseddin onunla mektuplaşırlardı. Mengü Kaan'ın veziri Burhâneddin Mes'ûd b. Mahmûd Yalvaç da şeyhi çok sevüp sayardı. Menkibeler, Bâharzî'nin gördüğü bu saygıyı şeyhi Necmeddin-i Kübrâ'nın bu hususta ona ettiği duaya bağlar.

Moğolların "ulu şeyh" unvanını verdikleri Bâharzî onlar arasında İslâmiyet'in yayılmasında çok tesirli oldu. Altın Orda Hükümdarı Batu Han, kendisi müslüman olmadığı halde kardeşi Emîr Berke'nin şeyhin irşadıyla müslüman ve ona mûrid olmasından memnun kalması. Bazı menkibeler göre Batu Han ile Hü'lâgû Han da onun vasıtasyyla müslüman olmuşlardır, ancak bunu gizli tutmuşlardır. Bütün bunlar, şeyhi Necmeddin-i Kübrâ'yı öldürmüştürler. Moğolların Bâharzî'ye büyük bir saygı duyduklarını göstermektedir. Sağlığında söhreti ve tesiri geniş sahalara yayılan Bâharzî'ye Bâharziyye adlı bir tarikat nisbet edilmektedir. Halifelerinden Bedreddîn-i Semerkandî'nın müridlerinden Şeyh Necîbüddin vasıtasyyla tesiri Hindistan'da da yayılmıştır.

İmam Buhâri'nin Hartenk'teki kabrini sık sık ziyaret edip türbesini tamir etti, içini örtü ve kandillerle süslettiren Bâharzî, 25 Zilkade 659'da (21 Ekim 1261) Fethâbâd'daki hankahında vefat

etti. Ardında büyük bir servet, çok sayıda mûrid ve halife bıraktı.

Bâharzî'nin Fethâbâd'daki kabri ve tekkesi uzun müddet halkın ve devlet adamlarının ziyaret ettikleri bir yer olmuştur. İbn Battûta VII. (XIII.) yüzyılın ilk yılında burayı ziyaret ettiği zaman hanıkhâ Bâharzî'nin torunu Şeyh Yahyâ tarafından idare edilmektedir. Yahyâ İbn Battûta'yı evinde ağırlamıştı; şehrin ileri gelenleri burada toplanmış, vaazlar verilmiş, hâfızlar tarafından Kur'an tilâvet edilmiş, makamla Farsça ve Türkçe şîrîrlar okunmuştur. İbn Battûta hankahın zengin vakıfları bulunduğu özelliğle belirtir. Bu tekke son asırlarda Tarâ'îku'l-hâkâ'îk müellifi Mâ'sûm Ali Şâh tarafından da ziyaret edilmiştir. Bâharzî'nin tekkesiyle ilgili vakfiye yayımlanmıştır (bk. Teheschevitch, O. D. Bukhskiye Dokumenti XIV. veka, Tashkent 1956).

Eserleri. Aynı zamanda şair olan Bâharzî'nin Arapça ve Farsça eserlerinin başlıcaları şunlardır: 1. *Şerhu esmâ'î Tâhîsnâ* (Süleymaniye Ktp., Fâtih, nr. 5341). 2. *Risâle der İğk* (nşr. İrec Afşâr, *Mecelle-i Dânişkede-i Edebiyyât*, VIII/4, Tahran 1340 hş., s. 11-24). 3. *Rubâ'îyyât*. Bâharzî'nin rubâileri Ömer Hayyâm, Ebû Saîd-i Ebû'l-Hayr ve Baba Efdal'in rubâileriyle karıştırılmıştır. Elli tanesi Hudâbah tarafından yayımlanan (*ZDMG*, LIX [1905], s. 345-354), bu rubâilerin sayısını daha sonra Said Nefîsi doksanca çıkarmıştır (*Mecelle-i Dânişkede-i Edebiyyât*, II/4, Tahran 1334 hş., s. 1-15). 4. *Veşâyi' u'l-İhâvet* (bk. Brockelmann, I, 810). 5. *Veşâyâ*. Bâharzî'nin vasiyetnamesi İrec Afşâr tarafından yayımlanmıştır (*Ferheng-i İrân-zemîn*, XX/1-2, Tahran 1353 hş., s. 316-323). 6. *Rûznâme*. Torunu Yahyâ'nın anlatıldığına göre Bâharzî'nin karşılaşışı önemli hadiseleri günü gününe kaydettiği bu eser bugün mevcut değildir. Evrâdi (Şehid Ali Paşa, nr. 1384/6) ile Sa'deddîn-i Hammûye'ye yazdığı bir mektup (Bağdatlı Vehbi, nr. 2023/11, vr. 80-82) Süleymaniye Kütüphanesi'ndedir.

Bâharzî'nin soyundan gelenler uzun süre Fethâbâd'daki hankahın ve medreseinin idaresini üstlenmişlerdir. Bunların içinde meşhur olanlardan bazıları şunlardır: Büyük oğlu Celâleddin Muhammed (ö. 661/1263). Ortanca oğlu Burhâneddin Ahmed (ö. 696/1297) Şeyhzâde-i Saîd diye tanınır. Terken Hatun'un ricası üzerine Kirman'a gönderilmiştir. Üçüncü oğlu Muzahirüddin Mutahhar Konya'ya giderek Mevlânâ ile görüşmüştür (Eflâkî, s. 273). *Mezârât-ı Kirmân* (*Tezkiretü'l-evliyâ*) adlı eserin müellifi Saîd-i Mih-

râbî, Burhâneddin Ahmed'in soyundandır. Burhâneddin Ahmed'in oğlu Ebû'l-Mefâhir Yahyâ (ö. 736/1335) *Evrâdü'l-ahbâb* ve *fusûşü'l-âdâb* isimli eseriyle tanınır.

BİBLİYOGRAFYA :

Bâharzî, *Evrâdü'l-ahbâb ve'l-fusûşü'l-âdâb* (nşr. İrec Afşâr), Tahran 1358 hş., nâşirin mukaddimesi, s. 3-39; Ebû'n-Necîb es-Sûhrevî, *Adâbû'l-mûridîn* (nşr. Necîb Mâyîl Herevî), Tahran 1404, nâşirin mukaddimesi, s. 29; Necmeddin-i Kübrâ, *Die Fawâih al-Camâl wa-Fawâih al-Gâlâl* (nşr. Fritz Meier), Wiesbaden 1957, s. 42; Zehebi, *A'lâmü'n-nübelâ'*, XXIII, 363-370; Müstevî, *Târîh-i Gûzide* (Browne), s. 791; Eflâkî, *Menâkîbül-ârifîn* (Yazıcı), s. 273; Safedî, *el-Vâfi*, XV, 262; Câmi Nefehât, s. 430; Hândmîr, *Hâbitû's-sîyer*, III, 36, 61, 64; Emîn Ahmed-i Râzî, *Heft İklim* (nşr. Cevâd Fâzîl), Tahran 1341/1962, s. 165; İbnü'l-İmad, *Sezerât*, V, 298; Zeynelâbîdîn-i Sîrvânî, *Riyâzü's-seyâha*, Tahran 1341 hş., s. 151; Rizâ Kuli Han Hidâyet, *Tezkiret-i Riyâzü'l-ârifîn*, Tahran 1305 hş., s. 85; a.mlf., *Mecma'u'l-fuşâha*, I, 244; Brockelmann, *GAL Suppl.*, I, 810; Ma'sûm Ali Şâh, *Tarâ'îk*, II, 342; Abdülhüseyîn Zerrin-küb, *Cüstücûr der Taşavvuf-i İrân*, Tahran 1367 hş., s. 108-111; Körpü'lû, *İlk Mutasavviflar* (Ankara 1976, 3. bs.), s. 29-30; Hidayat Hosain, "Saif-ud-Din Bakharzi and His Rubâ'iyat", *IC*, I (1927), s. 165-188; Saîd Nefîsi, "Seyfüddîn-i Bâharzî", *Mecelle-i Dânişkede-i Edebiyyât*, II/4, Tahran 1334 hş., s. 1-15; Ahmed Ates, "Seyfeddin Bâherzî", *İA*, X, 534-536; DMF, I/2, s. 1459.

 SÜLEYMAN ULUDAĞ

BÂHARZÎYYE

(البخارزيّة)

Kübreviyye tarikatının
Seyfeddin Saîd b. Mutahhar'a
(ö. 659/1261)
nisbet edilen kollarından biri
(bk. BÂHARZÎ, Seyfeddin).

BAHÂULLAH, Mirza Hüseyin Ali

(مرزا حسين على بهاء الله)

Mirza Ali Muhammed-i Şirâzî tarafından kurulan Bâbîliği Bahâîlik adıyla devam ettiren
Mirza Hüseyin Ali Nûri'nin lakabı
(bk. BAHÂİLİK).

BAHÂÜDDEVLE

(بهاء الدين)

Bahâüddeve ve Ziyâülmille
Ebû Nasr Fîrûz Hârşâz b. Adudüddeve
(ö. 403/1012)

Büveyhî hükümdarı
(989-1012).

Adudüddeve'nin Samsâmûddeve Merzûbân ve Şerefüddeve'den sonra üçüncü oğludur. Babasının ölümü üzerine (372/983) ağabeyi Samsâmûddeve emîrül-